

LAS HOCES PREHISTÓRICAS

Joaquim Juan-Cabanilles

La tecnología prehistórica, como la actual, siempre ha estado en función de las necesidades derivadas de las distintas actividades desarrolladas por el hombre, sean éstas de carácter doméstico, artesanal, industrial, económico o de cualquier otro signo.

La introducción de la agricultura con el Neolítico, hacia el 5000 a.C. en nuestras tierras, comportó una readaptación de una parte de la tecnología de la piedra tallada, con base en el sílex, para la fabricación de nuevas herramientas a emplear en la recolección cerealista: las hoces.

Las primeras hoces del Neolítico nos son conocidas por los vestigios de sus armaduras integrantes, los llamados "elementos de hoz", que se encuentran en muchos de nuestros yacimientos de este periodo, tales como la Cova de l'Or, en Beniarriés, o la Cova de la Sarsa, en Bocairent. Estos elementos o armaduras de hoz —el nombre de elementos hace mención a que eran varias las piezas que formaban el filo de la hoz— no son más que lascas de la clase hoja u hojita talladas en sílex, que no siempre han tenido una conformación especial. Las trazas por las que reconocemos su funcionalidad es el fuerte brillo que presentan en partes muy determinadas de sus caras y filos, llamado "lustre de cereales"; esta pátina parece haberse producido por la fricción de las piezas en el momento de la siega, variando en intensidad según el tiempo de utilización y la naturaleza del sílex. El brillo es normalmente apreciable a simple vista y la forma en que éste se extiende por las caras de las piezas nos informa de cómo éstas se enmangaban. Esto es importante, ya que no han llegado hasta nosotros los mangos o montantes correspondientes que, con toda seguridad, serían de un material como la madera, poco apto a la conservación en las condiciones de nuestros yacimientos.

La disposición oblicua del brillo respecto al eje longitudinal de las piezas, sin alcanzar la longitud total de los bordes, nos hace pensar que esta era la forma en que se insertaban al mango. Las hoces neolíticas, pues, estaban compuestas por un mango de madera probablemente curvo y un filo dentado conseguido por el escalonamiento regular de diversas hojas de sílex. Los testimonios más directos y las experiencias de reconstrucción realizadas en otras áreas, corroborarían nuestras suposiciones.

Con el Eneolítico, periodo que comienza hacia el 2500 a.C., parece haber algún cambio en la morfología de las hoces. Las armaduras son ahora, por regla general, grandes hojas de sílex con los bordes cuidadosamente retocados, y el brillo que presentan alcanza normalmente toda la extensión de la pieza, en una disposición

Reconstrucción de falç neolítica.

Reconstrucción de hoz neolítica.

paralela al eje longitudinal. Si para el Neolítico se puede hablar de hoces compuestas, en el Eneolítico parecen haber tenido una cierta significación las hoces simples, formadas por una única armadura fijada de diversas formas a un palo o mango de madera. Tampoco conocemos los mangos o montantes de esta etapa.

En la Edad del Bronce, a partir del 1800 a.C., nuevas variaciones se constatan en la concepción de las hoces, al menos en lo que respecta a las armaduras. Pese a que ahora comienza a intensificarse y generalizarse el uso del metal —bronce, cobre—, las hoces continúan armándose en gran parte de esta etapa —Bronce Antiguo y Pleno— con piezas de sílex. Tanto es así que las armaduras de estas primeras fases, conocidas con el nombre de "dientes de hoz", se han considerado siempre como uno de sus elementos caracterizadores. Los "dientes de hoz" son lascas u hojas de sílex que presentan un filo finamente denticulado —de ahí su denominación— mediante unas pequeñas muescas producidas por presión a partir de una y otra parte del borde interesado. Son piezas a menudo bien conformadas, de formas rectangulares, trapezoidales o semicirculares, de dimensiones no demasiado grandes, con los extremos y los dorsos —parte opuesta al filo— regularizados por un retoque abrupto. El lustre suele observarse

también paralelamente al eje longitudinal.

Un hecho destacable, contrariamente a lo que pasaba en el Neolítico y Eneolítico, es que ahora sí conocemos los soportes de las hoces, gracias a uno de ellos que se ha podido recuperar en el poblado del Mas de Menente, en Alcoi. Se trata de un mango de madera, perceptiblemente curvo y que, a pesar de su fuerte alteración, aún conserva parte de la ranura donde iban colocadas las armaduras. Éstas, como en las etapas anteriores, irían fijadas con una materia adhesiva que, por lo que se ha podido comprobar en algunos hallazgos de otras áreas, estaba compuesta por una mezcla de resina y cera. Así, pues, las hoces del Bronce Antiguo y Pleno comportaban un mango de madera, curvilíneo como hemos visto, y un filo denticulado por yuxtaposición de varias armaduras intencionadamente dentadas.

Las últimas etapas de la Edad del Bronce, con el paso al I milenio a.C., parecen marcar el declive de la talla del sílex, lo cual repercutirá en la tecnología de las hoces, que ya parecen fabricarse con aquel metal. Todo este proceso de cambios observados desde el Neolítico en la concepción de estos instrumentos y en las materias primas utilizadas, culminará con la generalización de las hoces de hierro en la etapa ya protohistórica que significa el advenimiento de la Cultura Ibérica, a mediados del I milenio a.C.

LES FALÇS PREHISTÒRIQUES

Joaquim Juan-Cabanilles

La tecnologia prehistòrica, com l'actual, sempre ha estat en funció de les necessitats derivades de les distintes activitats desplegades per l'home, siguin aquestes de caire domèstic, artesanal, industrial, econòmic o de qualsevol altre signe.

La introducció de l'agricultura amb el Neolític, cap al 5000 a.C. en les nostres terres, comportà una readaptació d'una part de la tecnologia de la pedra tallada, en base en el sílex, per a la fabricació d'unes noves eines a emprar-se en la recol·lecció cerealista: les falçs.

Les primeres falçs del Neolític ens són conegudes pels vestigis de les seues armadures integrants, els anomenats "elements de falç", que hom troba en molts dels nostres jaciments d'aquest període, tals com la Cova de l'Or, a Beniarriés, o la Cova de la Sarsa, a Bocairent. Aquests elements o armadures de falç —el nom d'elements fa esment a que eren varies les peces que formaven el tall de la falç—, no són més que ascles de la classe fulla o fulleta tallades en sílex, que no sempre han tingut una conformació especial. Les traces per les quals reconeixem la seua funcionalitat és la forta llüissor que presenten en parts molt determinades de les seues cares i talls, anomenada "llustre de cereals"; aquesta pàtina sembla haver-se produït

per la fricció de les peces en el moment de la sega, variant en intensitat segons el temps d'utilització i la natura del sílex. La llüissor és normalment apreciable a simple vista, i la forma en què s'estén per les cares de les peces ens informa de com aquestes s'emmanegaven. Açò és important, puix que no han arribat fins a nosaltres els mànecs o muntants corresponents que, amb tota seguretat, haurien de ser d'un material com la fusta, poc apte a la conservació en les condicions dels nostres jaciments.

La disposició obliqua del llustre respecte a l'eix longitudinal de les peces, sense abastar-ne el cap a cap de les vores, ens fa pensar que aquesta era la forma en què s'insertien al mànec. Les falçs neolítiques, doncs, estaven compostes per un mànec de fusta probablement corb i un tall dentat aconseguit per l'escalonament regular de diverses fulles de sílex. Els testimonis més directes i les experiències de reconstrucció realitzades en altres àrees, corroborarien les nostres suposicions.

Amb l'Eneolític, període que comença cap al 2500 a.C., sembla haver algun canvi en la morfologia de les falçs. Les armadures són ara, per regla general, grans fulles de sílex amb les vores acuradament retocades, i el llustre que presenten abasta normalment tota l'extensió de la peça,

en una disposició paral·lela a l'eix longitudinal. Si per al Neolític es pot parlar de falçs compostes, en l'Eneolític semblen haver tingut una certa significació les falçs simples, formades per una única armadura fixada en diverses variants a un pal o mànec de fusta. Tampoc coneixem els mànecs o muntants d'aquesta etapa.

En l'Edat del Bronze, a partir del 1800 a.C., unes noves variacions es constaten en la concepció de les falçs, almenys pel que fa a les armadures. Malgrat que ara comença a intensificar-se i a generalitzar-se l'ús del metall —bronze, coure—, les falçs continuen armant-se en gran part d'aquesta etapa —Bronze Antic i Ple— amb peces de sílex. Tal és així que les armadures d'aquestes primeres fases, conegudes amb el nom de "dents de falç", s'han considerat sempre com un dels seus elements caracteritzadors. Les "dents de falç" són ascles o fulles de sílex que presenten un tall finament denticulat —d'ahí la denominació— mitjançant unes petites mosses produïdes per pressió a partir d'una part i altra de la vora interessada. Són peces sovint ben conformades, de formes rectangulars, trapezoidals o semicirculars, de dimensions no massa grans, amb els extrems i els dorsos —part oposada al tall— regularitzats per un retoc abrupte. El llustre hi sol observar-se també paral·lelament a l'eix longitudinal.

Un fet destacable, contràriament al que passava en el Neolític i l'Eneolític, és que ara sí que coneixem els muntants de les falçs, gràcies a un que se n'ha pogut recuperar al poblat del Mas de Menente, a Alcoi. Es tracta d'un mànec de fusta, perceptiblement corb i que, a pesar de la seua forta alteració, encara conserva part de la ranura on anaven ficades les armadures. Aquestes, com en les etapes anteriors, anirien fixades amb una matèria adhesiva que, pel que s'ha pogut comprovar en algunes troballes d'altres àrees, estaria composta per una mescla de resina i cera. Així, doncs, les falçs del Bronze Antic i Ple comportaven un mànec de fusta, com hem vist curvilini, i un tall denticulat per juxtaposició de varies armadures intencionalment dentades.

Les últimes etapes de l'Edat del Bronze, amb el pas al I mil·lenni a.C., semblen marcar el declinament de la talla del sílex, el que repercutirà en la tecnologia de les falçs, que ja semblen fabricar-se amb aquell metall. Tot aquest procés de canvis observats des del Neolític en la concepció d'aquestes eines i en les matèries primeres utilitzades, culminarà amb la generalització de les falçs de ferro en l'etapa ja protohistòrica que significa l'adveniment de la Cultura Ibèrica, a mitjans del I mil·lenni a.C.

Falç de l'Edat del Bronze del Mas de Menente, Alcoi.
Hoz de la Edad del Bronce del Mas de Menente, Alcoi.